

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАХОДІВ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

Коррупция на современном этапе социально-экономического развития есть одной из глобальных проблем которые приводят к деформации социальных ценностей, правовой культуры и нерационального распределения социальных благ, возможностей и результатов экономической деятельности, что причиняет вред государству и становлению гражданского общества.

Corruption on the modern stage of socio-economic development is one of global problems, which result in deformation of public values, legal culture and law distributing of public benefits, possibilities and results of economic activity, which inflicts considerable harm to forming of institutes of the state, to becoming of civil society.

Систему корупційних правопорушень можна розглядати як механізм неформального перерозподілу суспільних благ – можливостей і результатів господарської діяльності, що завдає значної шкоди формуванню інститутів держави, утвердження їх ролі в процесі соціально-економічного розвитку суспільства, становленню громадянського суспільства.

Механізм протидії корупції в Україні на даний час є актуальною темою дослідження, перш за все тому, що таке явище як корупція набуло тотального поширення в українському суспільстві, негативно впливає на соціальні та економічні засади розвитку країни, перешкоджає проведенню реформування різноманітних сфер правовідносин, неформального перерозподілу суспільних благ, можливостей і результатів господарської діяльності, що завдає значної шкоди формуванню інститутів держави, становленню громадянського суспільства.

Дослідженням даної проблематики займалось багато науковців як в Україні, так і на міжнародному рівні, зокрема О.В. Бандурка, В.Т. Білоус, В.О. Глушков, Ю.В. Грошовий, І.С. Даньшин, Є.Б. Дидоренко, А.П. Закалюк, В.Т. Зеленецький, М.І. Камлик, В.С. Литвиненко, М.І. Мельник, Є.В. Невмержицький, В.М. Попович, В.В. Сташис, В.Г. Тацій, М.І. Хавронюк, О.Я. Прохоренко, Д.Г. Заброда, О.В. Терещук, А.В. Гайдук та інші.

Відомо, що корупція не може бути зведена до якогось конкретного суспільно-небезпечного діяння чи певного правопорушення. Корупція – це соціальне явище, яке має соціальну обумовленість, соціальні закономірності розвитку, здійснює негативний вплив на процеси суспільного розвитку та пронизує різні сфери суспільства, деформує суспільні відносини [1, с. 20]

Дана стаття має своєю метою визначення заходів запобігання та протидії корупції в Україні, їх видів та надання загальної характеристики кожному з них, здійснення характеристики основних нормативно-правових актів, які визначають заходи запобігання та протидії корупції в Україні. Доцільним є також з'ясування ефективності правових постулатів та шляхів вдосконалення антикорупційного законодавства, практики протидії корупції.

Нове антикорупційне законодавство містять перелік обмежень, спрямованих на запобігання та протидію корупції, щодо отримання пода-

рунків, обмеження щодо роботи близьких осіб, спеціальні обмеження для осіб, які звільнилися з посад або припинили діяльність, пов'язану з виконанням функцій держави, органів місцевого самоврядування; спеціальні обмеження щодо юридичних осіб, яких притягнуто до відповідальності за вчинення корупційного правопорушення. Окремі положення присвячені фінансовому контролю, кодексам поведінки, антикорупційній експертизі проектів нормативно-правових актів та спеціальним вимогам щодо прозорості інформації у приватній сфері. Зокрема заходи щодо запобігання та протидії корупції передбачені Законом України «Про засади запобігання та протидії корупції» [3] (надалі Закон – авт.)

Загальні обмеження, спрямовані на запобігання та протидію корупції передбачають заборону суб'єктам відповідальності за корупційні правопорушення (крім юридичних осіб та їх посадових осіб, фізичних осіб):

I. Використовувати своє службове становище з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб, у тому числі:

- неправомірно сприяти фізичним або юридичним особам у здійсненні ними господарської діяльності, одержанні субсидій, субвенцій, дотацій, кредитів, пільг, укладанні контрактів (у тому числі на закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти);

- неправомірно сприяти призначенню на посаду особи, яка не має переваг перед іншими кандидатами на цю посаду;

- неправомірно втручатися в діяльність інших органів державної влади, органів місцевого самоврядування або посадових осіб;

- неправомірно надавати перевагу фізичним або юридичним особам у зв'язку з підготовкою проектів, виданням нормативно-правових актів та прийняттям рішень, затвердженням (погодженням) висновків.

II. Займатися іншою оплачуваною або підприємницькою діяльністю (крім викладацької, наукової та творчої діяльності, медичної практики, інструкторської та суддівської практики із спорту, що здійснюються в позаробочий час) безпосередньо або через інших осіб, якщо інше не передбачено законом. Дане обмеження не застосовується до депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутатів місцевих рад (крім тих, які здійснюють свої повноваження у відповідній раді на постійній основі), а також на посадових осіб юридичних осіб публічного права, які одержують заробітну плату за рахунок державного чи місцевого бюджету.

III. Входити, у тому числі через інших осіб, до складу органу управління чи наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку (крім випадків, коли особи здійснюють функції з управління акціями (частками, паями), що належать державі, та представляють інтереси держави в раді товариства (спостережній раді), ревізійній комісії господарського товариства), якщо інше не передбачено законом. Дане обмеження не застосовується до тих ж категорій осіб, що і попереднє.

IV. Відмовляти фізичним або юридичним особам в інформації, надання якої передбачено законом, надавати недостовірну чи не в повному обсязі інформацію.

Фізичним та юридичним особам також забороняється здійснювати фінансування органів державної влади чи органів місцевого самоврядування,

у тому числі надавати їм матеріальну та/або нематеріальну допомогу, безоплатно виконувати роботи, надавати послуги, передавати кошти та інше майно, крім випадків, передбачених законами та чинними міжнародними договорами України, укладеними в установленому законом порядку.

Особам, які можуть бути суб'єктами корупційних правопорушень необхідно вживати заходів для недопущення конфлікту інтересів. Згідно з законодавчим визначенням конфлікт інтересів – реальні або такі, що видаються реальними, протиріччя між приватними інтересами особи та її службовими повноваженнями, наявність яких може вплинути на об'єктивність або неупередженість прийняття рішень, а також на вчинення чи невчинення дій під час виконання наданих їй службових повноважень. Закони та інші нормативно-правові акти, що визначають повноваження органів державної влади, органів місцевого самоврядування, порядок надання окремих видів державних послуг та провадження інших видів діяльності, пов'язаних з виконанням функцій держави, органів місцевого самоврядування, мають передбачати порядок та шляхи врегулювання конфлікту інтересів

Закон (ст.5) визначає обмеження щодо одержання подарунків. Зокрема, особам, уповноваженим на виконання функцій держави або органів місцевого самоврядування та особам, прирівняним до них у зв'язку з виконанням ними функцій держави або органів місцевого самоврядування забороняється приймати подарунки, за винятком випадків:

- 1) прийняття особистих подарунків, які відповідають загальноувизнаним уявленням про гостинність, за умови, що вартість одного подарунка не перевищує розміру однієї податкової соціальної пільги (вона встановлюється Законом України від 22.05.2003 р. № 889-IV «Про податок з доходів фізичних осіб». Податкову соціальну пільгу встановлено на рівні 50 % від розміру мінімальної заробітної плати (наприклад на 2009 рік вона становить 605 грн. $\times$ 50 % = 302,50 грн.);
- 2) одержання подарунків під час проведення офіційних заходів (які передаються органу державної влади у триденний строк в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України).

Законом також встановлюється обмеження щодо роботи близьких осіб, що полягає у забороні безпосереднього підпорядкування близьких осіб суб'єктам корупційних правопорушень (за деякими встановленими Законом винятками). Близькими особами відповідно до Закону є подружжя, діти, батьки, рідні брати і сестри, дід, баба, онуки, усиновлювачі, усиновлені, а також інші особи за умови їх постійного проживання разом із суб'єктом і ведення з ним спільного господарства. Тобто для того, щоб особи вважались близькими необхідно 2 умови:

- спільне проживання, кровне споріднення, усиновлення чи подружні відносини;
- ведення спільного господарства.

Особи які можуть бути суб'єктами корупційних правопорушень зобов'язані повідомити керівництво органу, на посаду в якому вони претендують, про працюючих у цьому органі близьких їй осіб.

Цікавим також є положення про те, що коли такі обставини мають місце, то відповідні особи та близькі їм особи, вживають заходів щодо

їх усунення у 15-тиденний строк. Якщо в даний строк обставини добровільно не усунуто, відповідні особи та/або близькі їм особи в місячний строк підлягають переведенню в установленому порядку на іншу посаду, що виключає безпосереднє підпорядкування.

При неможливості такого переведення особа, яка перебуває в підпорядкуванні, підлягає звільненню із займаної посади, крім випадків, передбачених законодавством, що регулює питання доброчесної поведінки осіб, уповноважених на виконання функцій держави, органів місцевого самоврядування. Особам, які можуть бути суб'єктами корупційних правопорушень (за винятками встановленими Законом) забороняється брати участь у роботі колегіальних органів під час розгляду питань щодо призначення на посаду близьких їм осіб та в будь-який інший спосіб впливати на прийняття такого рішення.

Передбачені Законом або іншими законами обмеження щодо осіб, уповноважених на виконання функцій держави та прирівняних до них осіб зберігаються протягом 2-х років після звільнення таких осіб з посад або припинення ними в установленому порядку діяльності, пов'язаної з виконанням функцій держави, органів місцевого самоврядування, за умови якщо обов'язки цих осіб на новій посаді у приватному секторі безпосередньо пов'язані з функціями, які виконували особи, перебуваючи на попередній посаді.

Нововведенням Закону є люстрація або запровадження спеціальної перевірки для осіб, які претендують на зайняття посад, пов'язаних з виконанням функцій держави або органів місцевого самоврядування, у тому числі щодо відомостей, поданих особисто. Організація проведення спеціальної перевірки покладається на керівника органу державної влади, органу місцевого самоврядування, на зайняття посади в якому претендує особа. До проведення спеціальної перевірки залучаються спеціально уповноважені суб'єкти у сфері протидії корупції, а в разі потреби – інші центральні органи виконавчої влади. Спеціальній перевірці підлягають відомості про:

- притягнення особи до кримінальної відповідальності та відповідальності за корупційні правопорушення;
- достовірність інформації про доходи, їх джерела та зобов'язання фінансового характеру, у тому числі за кордоном, щодо особи, яка претендує на посаду, та близьких їй осіб;
- наявність у особи та близьких їй осіб корпоративних прав;
- особу, яка претендує на зайняття посади, у тому числі про стан її здоров'я, освіту, наявність наукового ступеня, вченого звання, підвищення кваліфікації.

Спеціальна перевірка проводиться у п'ятнадцятиденний строк за письмовою згодою особи, яка претендує на зайняття посади. У разі відсутності зазначеної згоди питання щодо такої кандидатури не розглядається. Положення щодо організації проведення спеціальної перевірки затверджується Кабінетом Міністрів України.

Одним із способів протидії корупції виступає фінансовий контроль. Для осіб, які підходять під суб'єктів корупційних правопорушень встановлено зобов'язання подавати відомості про майно, доходи, витрати, зобов'язання фінансового характеру, у тому числі за кордоном, у поряд-

ку та обсягах, визначених законами та іншими виданими на їх основі нормативно-правовими актами. Порядок оприлюднення зазначених відомостей визначається законом. У разі неподання або подання недостовірних відомостей зазначена особа не може бути призначена (обрана) на відповідну посаду, а призначена особа підлягає звільненню, якщо інше не передбачено Конституцією України. Фінансовий контроль є універсальним явищем і застосовується у різних сферах суспільного життя. В теорії фінансового права фінансовий контроль розглядають як цілеспрямовану діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності, спрямовану на додержання законності, фінансової дисципліни і раціональності у забезпеченні реалізації фінансової діяльності держави, тобто мобілізації, розподілу й використання централізованих та децентралізованих фондів коштів з метою виконання завдань і функцій держави та ефективного соціально-економічного розвитку всіх суб'єктів фінансових відносин. Методами фінансового контролю є ревізія, тематична перевірка, обстеження, безперервне відстежування фінансової діяльності. Кожний з цих методів поділяється на часткові способи та прийоми, які дають змогу розв'язувати певні проміжні завдання.

Загальні вимоги до поведінки осіб, які можуть бути суб'єктами корупційних правопорушень, якими вони зобов'язані керуватися під час виконання своїх службових повноважень, підстави та порядок притягнення до відповідальності за порушення цих вимог встановлюються в законодавстві. Спеціальні вимоги, залежно від характеру діяльності та повноважень можуть встановлюватись законодавством, яке регулює дану діяльність, також є можливість закріплення норм професійної етики та інших вимог щодо здійснення окремих видів діяльності в кодексах поведінки підприємців, представників відповідних професій.

Для виявлення у проектах нормативно-правових актів норм, що можуть сприяти вчиненню корупційних правопорушень, розроблення рекомендацій стосовно їх усунення повинен бути створений спеціально уповноважений орган (чи призначена особа) з питань антикорупційної політики який проводить антикорупційну експертизу проектів нормативно-правових актів. Фактично таким органом у Верховній Раді може бути комітет, при Президентові України – уповноважена особа з Секретаріату, хоч за Законом порядок і методологія проведення антикорупційної експертизи та порядок оприлюднення її результатів повинен визначатися Кабінетом Міністрів України.

Результати антикорупційної експертизи підлягають обов'язковому розгляду під час прийняття рішення щодо видання відповідного нормативно-правового акта. Антикорупційній експертизі підлягають:

- 1) проекти законів України;
- 2) проекти актів Президента України, Кабінету Міністрів України, центрального органу виконавчої влади за рішенням відповідно Президента України, Кабінету Міністрів України, зверненням центрального органу виконавчої влади.

За ініціативою фізичних осіб, об'єднань громадян, юридичних осіб може проводитися громадська антикорупційна експертиза проектів нормативно-правових актів.

Проведення громадської антикорупційної експертизи проектів нормативно-правових актів та оприлюднення її результатів здійснюється за рахунок відповідних фізичних осіб, об'єднань громадян, юридичних осіб або інших джерел, не заборонених законодавством.

Своєрідним доповненням до законодавства України про інформацію є положення статті 14 Закону, яка зазначає, що не є конфіденційною та не може становити комерційну або банківську таємницю інформація про:

1) розміри, види благодійної та іншої допомоги, що надається фізичним та юридичним особам чи одержується від них особами, які можуть бути суб'єктами корупційних правопорушень;

2) розміри, види винагороди, що одержують особи, а також правочини, пов'язані з одержанням подарунків цими особами або близькими їм особами;

3) працевлаштування, виконання робіт, надання послуг за цивільно-правовими угодами близьким особам осіб, які уповноважені на виконання функцій держави та місцевого самоврядування і прирівняних до них осіб, якщо інше не передбачено законом.

Отже, встановлені Законом (який діятиме з 1 січня 2010 року) заходи щодо запобігання та протидії корупції містять багато положень, які потребують доопрацювання та уточнення, зокрема щодо розробки ефективного механізму їх реалізації, особливо у сферах тлумачення загальних заходів протидії корупції (I–IV), конкретизації ознак суб'єктів корупційних правопорушень та особливостей об'єктивної сторони (які будуть необхідними для кваліфікації конкретного складу корупційного правопорушення), суб'єктів (чи суб'єкта) корупційних правопорушень, порядку повернення подарунків, здійснення спеціальної перевірки, проведення антикорупційної експертизи нормативно-правових актів, та ін.

Література:

1. Мельник М.І. Корупція: сутність, поняття, заходи протидії: Монографія. – К.: Атіка, 2001. – 304 с.
2. Про боротьбу з корупцією: Закон України від 05.10.1995 // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1995. – № 34. – ст. 266.
3. Про засади запобігання та протидії корупції: Закон України від 11.06.2009 // Голос України. від 18.07.2009. – № 132.
4. Про відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень: Закон України від 11.06.2009 // Офіційний вісник України (ОФУ) від 24.07.2009. – № 53.
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення: Закон України від 11.06. 2009 // ОФУ від 24.07.2009. – № 53.

Андрушко А.В., ЗДУ

РОЗВИТОК ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ГЕРОНТОЛОГІЧНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ (1917–2001 рр.)

В статтє проанализирована история развития законодательства, касающегося противодействия геронтологической (лиц пожилого возраста и против последних) преступности за период 1917–2001 гг. Накопленный истори-